

Zseni volt az aranyásó

Száz esztendeje, 1872-73-ban egyesült a három város: Pest, Buda és Obuda. Most készülnék Buda-pest centenáriumára. Ebből az alkalomból ságult újságlapokból, régi könyvekből és okiratokból keressük vissza a Duna-parti metropolis emlékezetes pillanatait, híres törtékeit. Riporjainkban felvillantjuk a múlt évszázad embe-reinek küzdelmeit, a szenzációkat — a Duna-parti törtékeit.

„Üdvözljük Budapest lakosságát. Üdvözljük oly szokatlan módon, mely páratlan az egész világban. Üdvözljük az első várost, amelyből a Telefon Hírmondó az egész világban győzedelmes útjára indul.”

Ezekkel a szavakkal kezdte 1893. február 15-én első műsorát a mai rádió őse, Puskás Tivadar találmánya, az „elbeszél hírlap”.

„Ez a címe annak a világcsovának, amely Budapestet... csakugyan első várossá tette... — áradozott a publicista. — Elbeszél hírlap, mely néhány évvel ezelőtt még csak mese volt, most valóság”.

S valóban: a szenzáció aligha kibővíthető: leül az érdeklődő, füléhez szorítja a kagylót, s a legfrissebb híreket hallja. Még csak hársz előfizető van, a haszon, az üzlet a jövő ígérete.

Az első stúdió a Magyar utca 6. számú házban volt. A szerkesztő Virág Béla, az apparátus nagy, száz munkatárs, gyorsírók, riporterek, bemondók, műszakiak. Műsoridő reggeltől késő estig, hírek a tőzsdéről, a világ eseményeiről, a vízállásról, a legfrissebb botrányokról, és este — „műlvezetek”. Operaelőadások, népszínművek, saját teremből közvetített hangverseny

... melynek rendezésére Zilahy Gyula urat sikerült megnyerni”.

Ki volt Puskás Tivadar? — Tivadar? Ó, Tivadar csodálatos ember volt.

Kilenc éve beszélgettem Ember Károlyné Puskás Lujzával, a nagy feltaláló unokatestvérével. A budai lakásban minden emlék, emléke volt. Századeleji bútorok, régi térképek. Családi leveleket mutatott: „Drága Véreim! Kedves Tóni Bátyám...” Láttam a zseniális unokatestvér kezzevonásait.

Ember Károlyné mesélt: — Felsőbánya volt a családi fészek. A fiúk hozánk jöttek haza, mikor meghaltak a szüleik. Az apám támogatta Tivadart is, Ferencet is... Tivadar leveleit különösen várta a család, mert mindig más-honnan írt. Volt Angliában vasútépítő, aztán elment Amerikába aranyat

ásni... Nehéz évek voltak. Emlékszem, aztán jött fel a csillaga, hogy össze-barátkozott Edissonnal.

Pályáját Londonban kezdte: szerződtette a Brothers Woaring cég, amely a hetvenes években a magyarországi északkeleti vasutakat építette. Hamarosan Puskás vezette a cég magyarországi munkáit. Elkészült a vasút, a kalandozó magyar állás nélkül maradt, nosza, átruccant a bécsi világkiállításra, ott írodát nyitott, s menettérti jegyekkel kereskedett. Az üzlet jól sikerült, Puskás pénzhez jutott, Amerikába utazott: Colorádóban bányát nyitott. A bánya arannyal fizetett, Puskás meggazdagodott. Kalandokra vágyó természete azonban nem hagyta nyugton: felkerekedett, más vidékre indult. Ott viszont nem volt szerencséje. Hamarosan tovább is állt: Philadelphíába utazott, ahol éppen akkor egy Keley nevű szel-hámos azzal lepte meg a világot, hogy új erőt fedezett fel, amelynek felhasználásával fantasztikus eredményeket ér el. Állította, hogy gépet szerkesztett, azzal több ezer lóerőt hoz létre, anélkül, hogy bármiféle fűtőenergiára volna szüksége. Elegendő

három csepp vizet a gép egyik hátyás dobjárja csöppenteni, s ettől teljes erővel működni kezd a szerkezet. A philadelphiai tőkepénzesek milliókat bocsátottak Keley rendelkezésére, részvénytársaságot alapítottak, részvényeket árúsítottak. Puskás jelentkezett, részvényt akart vásárolni. Elutasították, a társaság elnöke kijelentette: *Puskás nem kaphat részvényeket, mert ért a fizikához, a mechanikához.* Ami következett, jellegzetes és jellemző ötlet: Puskás közölte Keleyvel: házat bérel laboratóriuma mellett, *s az udvarból föld alatti akná-t vájat a laboratóriumhoz, mert mindenáron látni akarja a titokzatos gépet. Másnap befogadták részvényesnek.* Aztán a New York Herald-ban — bár 3 millió dollárt kínáltak a hallgatásért — *teleplezte a szédelgést.*

Természetesen nem maradhatott tovább. Tüstént Európába utazott, s Brüsszel város tanácsával kezdetű tárgyalásokat központj táviróhivatal felállításáról. Ekkor jutott el hozzá a hír, hogy Bell feltalálta a telefont, s Edison tökéletesítette a készüléket. Félbeszakította tárgyalásait, Amerikába sietett.

Edisont nem ismerte. Szinte az utcáról állított be a Menlo Park varázslójának műhelyébe, s arra kérte Edisont: adja el neki az új találmány európai értékesítési jogát. Másfél órán át beszélgetett Edissonnal, s ez alatt feltárta új tervét: *telefonközpontot kell létesíteni.* A két lángész tanácskozásának

eredménye: Edison a telefon értékesítésének jogát — Anglia kivételével — *egész Európára 250 ezer koronáért eladta Puskásnak.*

Párizsban ő rendezte be az első telefonközpontot, az első párizsi telefon az ő tulajdona volt. Rengeteget keresett, népszerű és ismert milliómos lett. Közben új és újabb találmányokkal kísérletezett. A francia fővárosban 23 vállalatot alapított. Az ő ötlete volt, hogy telefon útján a legtávolabbi vidékekkel is kapcsolatot lehet teremteni, s az ő találmánya a telefon központú kapcsolótáblája. Volt egy irodája, amelyben új találmányokat értékesített. Itt naponta százával fordultak meg a feltalálók. Puskásnak megetszett a kormányozható léghajó gondolata. Rávette magát, eladta a telefonközpontot 3 millió frankért, s mire a kormányozható léghajóval folytatott kísérleteit befejezte, ismét szegény ember volt.

Hazajött Magyarországra, s petróleum után kutatót, Szilágy megyében, Zsibó mellett, új várost alapított Ozokerit néven. Ez a vállalkozása 2 millióba került — *petróleumra nem lett.*

A sok kudarc után átvette a pesti telefonközpontot, s hozzálatott régebbi ötlete, a *telefonújság* megvalósításához. Micsoda nagy-szerű dolog — hangoztatta —, az előfizetők csak fülükhez emelik a kagylót, s hallják a világ minden részéből érkező híreket. Eleinte arra számított, legfeljebb 30—40 ember hallgat-

hatná egyszerre a felolvasást.

Az 1881-es párizsi villamosági kiállítás egyik termében „...arccal a falnak, egymástól 1—1 méter távolságra hölgyek és urak álltak, pontosan 16-an, szinte némán, mindkét kezükkel fülükre szorítva egy kis kerek dobot. A falra meredtek és figyelték...”

A dobozból a párizsi nagyopera aznapi előadását hallhatták, a *világ első helyszíni közvetítését.* Páratlan szenzáció volt. Sok ezer méterről, egyszerre 32 kagylóra hallgatta Párizs, ami a nagyoperában történt... Néhány évvel később a vigadó újságíróból szenzációja a „*dalmű-telefon*” volt. A hazai közönségnek is része lehetett a világcsodában: a Nemzeti Színház Hunyadi László előadását hallgathatták.

A sikerek új ötletekre serkentették Puskás Tivadart. Tovább próbálkozott, fokozni akarta a hangerőt. Ekkor találta fel a hangmultiplikátort, s kiváló eredményt ért el vele.

1893. február 15-én megszökött a *Telefon Hírmondó.* S egy hónap múlva, március 16-án, a *Telefon Hírmondó* közli: *Puskás Tivadar reggel fél 9-kor, életének 48. esztendejében, meghalt a Hungária Szállóban levő lakásán.*

A rádió elindult világot hódító útjára. S a magyarra, akinek ebben oly rendkívül az érdeme, talán május elsején a legméltóbb emlékezni. Május elsején: 1945-ben ezen a napon szökölt meg a szabad ország rádiója.

Dolecskó Kornélia